

**SEXTOS EMPIRICOS:
*Adversus Mathematicos 7, 1, 1 – 7, 1, 37****

V predchádzajúcom výklade sme náležitým spôsobom hovorili o všeobecnom charaktere skeptickej náuky. Časť výkladu bola na ňu zameraná priamo, časť zreteľne vplynula z nášho rozlíšenia filozofov, ktorí s ňou boli spojení. Zostáva nám rad za radom vyložiť uplatňovanie skepticizmu aj v jednotlivostiach, aby sme ani pri našich vlastných skúmaníach o veciach, ani pri odporovaní dogmatikom ľahko neupadli do unáhleného súdenia. Filozofia je však veľmi rôznorodou oblasťou, a preto budeme musieť v záujme systematického a metodického výkladu každého problému stručne prebrať aj jej časti.

Podľa všetkého si jedni myslia, že filozofia je zložená len z jednej časti, iní sa domnievajú, že má časti dve, a ďalší zasa zastávajú názor, že sa skladá z troch častí. Tí, ktorí trvajú na jednej časti, sa delia do troch skupín: jedni hovoria o fyzike, druhí o etike a tretí o logike. Analogicky sa aj zástancovia delenia na dve časti rozchádzajú v názore, o aké časti ide: jedni delia filozofiu na fyziku a logiku, druhí na fyziku a etiku a tretí na logiku a etiku. Obhajcovia členenia filozofie na tri časti sú však jednotní a zhodne ju členia na fyziku, logiku a etiku. Filozofiu ako jedinú časť – totiž fyziku – vymedzili Táles, Anaximenes a Anaximandros a potom tiež Empedokles, Parmenides a Herakleitos. V prípade Tálesa, Anaximena a Anaximandra ide o nespochybniteľný fakt, na ktorom sa zhodnú úplne všetci, u Empedokla, Parmenida, a dokonca aj u Herakleita o tom niektorí pochybujú. Empedokla nazýva Aristoteles prvým iniciátorom rétoriky, ktorá je náprotivkom (*antistrofos*) dialektiky, čo znamená že je s ňou rovnocenná (*isostrofos*). Na ich rovnocennosť poukazuje skutočnosť, že sa zaoberajú rovnakým predmetom, ale dokazujú nám to aj označenia, ktorými sme ich práve charakterizovali. Aj básnik totiž hovorí o Odysseovi ako o niekom, kto „stojí na úrovni boha“ (*antitheos*), čo znamená že je s bohom rovnocenný (*isotheos*).¹ Podľa všetkého nebola ani Parmenidovi dialektika celkom neznámou disciplínou, keďže už spomínaný Aristoteles považoval za zakladateľa dialektiky práve jeho žiaka Zenóna. Aj pokiaľ ide o Herakleita, zrodila sa pochybnosť, či bol naozaj len fyzikom, alebo aj etickým mysliteľom. Uviedli sme teda hlavných predstaviteľov časti filozofie, ktorú nazývame fyzika. Výlučne etikou sa však zaoberal Sokrates, o čom nám svedčia jeho ostatní žiaci.² Veď aj Xenofón vo svojich *Spomienkach* doslova hovorí, že

* Autorom poznámok pod čiarou je prekladateľ.

¹ Sextov „dôkaz“ blízkej príbuznosti rétoriky a dialektiky sa snaží poukázať na rovnaký význam predpôň *ἀντι-* a *ἰσο-* v prípade slov, ktoré uvádza. Prívlastok *ἀντίθεος* (zodpovedajúci, rovný bohu, rovnocenný s bohom) používa Homér na viacerých miestach v súvislosti s hrdinami (napr. Homerus: *Ilias* 5, 663, o Odysseovi napr. *Odyssea*, 1,21; 2,17; 4,741; 13,126 atď.), s národmi (Homerus: *Ilias* 12, 408; *Odyssea* 6, 241), ale aj so ženami (Homerus: *Odyssea* 11, 117). Homér bol notorickou autoritou takmer pre všetkých antických autorov. Konzervatívne a tradicionalistické myslenie antiky a z neho vyplývajúci zmysel antických autorov pre racionalistickú exegézu mytológie veľmi inštruktívne v *Úvode* k svojmu prekladu peripatetika Palaifata vykladá I. Radová (Úvod k prekladu: PALAIFATOS: *O neuvěřitelných příbězích (Περὶ ἀπίστων)*. Z řečtiny přeložila a úvodem, komentáři a rejstříky opatřila Irena Radová. Praha: KLP 2005, s. IX – XV).

² Sextos tu zrejme vylučuje Platóna.

Sokrates odmietal fyziku, ako niečo, čo presahuje možnosti človeka, a že sa vo svojich skúmaníach obmedzoval len na etiku, teda na to, čo sa nás nejako týka.³ Sokrata tak poznal aj Timón. Hovorí o tom aj jeho hexametrový verš:

*To však sochár zanechal – o zákonoch začal ti trepať.*⁴

Myslí sa tým, že sa odklonil od fyziky k etickej teórii. Práve preto pridáva autor spojenie „trepať o zákonoch“, veď skúmanie zákonov v rámci filozofického dialógu patrí do etického skúmania. Platón totiž pripisuje Sokratovi účasť na všetkých troch častiach filozofie. Na logike participuje do tej miery, do akej ho jeho bádania priviedli ku skúmaniu definícií, rozličných delení pojmov a k etymológii. To všetko totiž patrí do oblasti logiky. Na etike má vraj Sokrates podiel preto, lebo uvažuje o cnosti, o štátnom zriadení a o zákonoch. S fyzikou vraj Sokrata zas spájajú niektoré filozofické úvahy o kozme, alebo dokonca o zrode živočíchov či o duši. Tieto Platónove úvahy sú dôvodom, prečo ho Timón obviňuje z toho, že osobu Sokrata prikrášľuje tým, že mu pripisuje znalosť mnohých odborov. Podľa Timóna vraj Platón nestrpel, aby Sokrates zostal jednoduchým vykladačom ľudských charakterov.

Podľa niektorých aj filozofi z Kyrény lipnú len na etike, zavrhuje fyziku a logiku s odôvodnením, že ničím neprispievajú k blaženému životu. Podľa iných však tento názor vyvracajú tí, ktorí rozdeľujú etiku na oblasť zaoberajúcu sa voľbami a odmietaním, d'alej pocitmi, konaním, ale aj príčinami, a napokon presvedčeniami. Medzi týmito oblasťami sa totiž ocitlo skúmanie príčin pôvodne patriace do fyziky a tiež bádanie o presvedčeniach, ktoré sem prišlo z logiky. Aj filozof Aristón z Chia vraj nielen zavrhol fyzikálne a logické skúmania pre ich neúčinnosť a údajný škodlivý vplyv na filozofov, ale oklieštil aj niektoré oblasti etiky. Príkladom je oblasť morálneho povzbudzovania a prikazovania, ktoré podľa Aristóna patria opatrovateľkám a otrokom sprevádzajúcim deti.⁵ Pre blažený život vraj stačí, ak človek pripodobňuje svoj rozum cnosti, štíti sa zlého a vyhýba sa všetkému, čo je medzi týmito krajnosťami. Veď z mnohých, čo sa dali týmito vecami strhnúť, sa stali nešťastní ľudia.⁶ Logikou sa zas horlivo zaoberali nasledovníci Panthoida, Alexina, Ebulida, Brysóna, Dionysodóra a Euthydema.⁷

Medzi mysliteľov, ktorí uznávali vo filozofii dve časti, zaradujeme aj Xenofana z Kolofónu a Archelaa z Atén. Prvý z nich sa zaoberal fyzikou a logikou, druhý fyzikou a etikou. Vedľa Archelaa zaradujú niektorí aj Epikura, lebo vraj zavrhol skúmanie logiky.

³ Xenophon: *Memorabilia* I,1,11 a n.

⁴ Náš preklad je aj tu prízvučnou napodobeninou gréckeho časomerného hexametra. Doslovný preklad by znel: *Teda od týchto (skúmaní) sa odklonil sochár – táraj o zákonoch.*

⁵ V gréčtine je použité slovo *παιδαγωγός* označujúce človeka (najčastejšie otroka), ktorý vodil deti do školy a privádzal zo školy domov. Tu niekde sa začína veda pedagogika.

⁶ Aristón z Chia (3. str. pred Kr.) bol neortodoxným stoikom, „odpadlíkom“, ktorý zavrhol mnohé stoické doktríny, čím sa priklonil ku kynizmu, z ktorého stoicizmus pôvodne vyšiel a ktorého radikálne názory prekonal. Jednou z kľúčových Aristónových tém bolo odmietanie akejkoľvek hodnoty vecí „indiferentných“ či „ľahostajných“ (zdravie, rodina, kariéra, majetok, choroba, chudoba), ktoré ortodoxní stoici rozdeľovali na veci prednostné (*προηγμένα*) a neželateľné (*ἀποπροηγμένα*). Pozri napr. Sextus Empiricus: *Adversus Mathematicos* 11, 65, 1 – 11, 66, 1.

⁷ Panthoides a Alexinos boli logici alebo eristici žijúci v 3. str. pred Kr., Ebulides a Bryzón boli logici žijúci v 4. str. pred. Kr., Dionysodóros a jeho brat Euthydemos zasa sofisti žijúci v 5. str. pred Kr.

Niektorí však hovorili, že Epikuros neodmietal logiku ako celok, ale iba logiku stoikov, takže v skutočnosti ponechal filozofii jej tri časti. Niektorí – a súhlasí s nimi aj Sotiónovo svedectvo – pripisujú filozofom z mesta Kyrény názor, podľa ktorého sa filozofia skladá z etickej a logickej časti.

Napriek tomu sa zdá, že títo myslitelia postupujú nedôkladne. Dôslednejší sú v porovnaní s nimi tí, ktorí uznávajú vo filozofii tri časti – fyziku, etiku a logiku. V skutočnosti bol prvým pôvodcom takéhoto názoru Platón, ktorý vo svojich dialógoch preberá mnoho otázok z fyziky a etiky, mnohé dokonca aj z oblasti logického skúmania. Doslovne sa však takéhoto rozdelenia filozofie pridŕžajú Xenokratovi⁸ žiaci, peripatetici a stoici. Filozofiu veľmi vhodne prirovnávajú k sadu plnému plodov, fyziku pripodobňujú výške stromov, etiku príjemnej chuti plodov a logiku sile ohrady. Iní tvrdia, že filozofia je podobná vajcu: etika sa podobá žĺtku, ktoré je podľa niektorých vtáčatkom, fyzika bielku, ktorý dodáva žĺtku výživu, a logika sa podobá vonkajšej škrupine. Poseidónios však proti tomu namieta, keď tvrdí, že jednotlivé časti filozofie sú navzájom neoddeliteľné, rastliny však vnímame oddelene od plodov a práve tak ohrada je oddelená od rastlín. Preto prirovnáva filozofiu radšej k živočíchovi – fyziku ku krvi a mäsu, logiku ku kostiam a šľachám a etiku k duši.

Hoci je teda filozofia zložená z troch častí, nájdu sa myslitelia, ktorí z nich na prvé miesto kladú fyziku. Ich prvým zdôvodnením je fakt, že z historického hľadiska si bádanie v oblasti fyziky zasluhuje skutočné prvenstvo – až dodnes totiž nazývame prvých filozofických mysliteľov „fyzikmi“. Svoje prvenstvo však môže fyzika obhájiť aj z hľadiska postavenia v systéme filozofie – najskôr je vraj vhodné prebrať celok, až potom premýšľať o jednotlivostiach a veciach týkajúcich sa človeka. Iní začínajú etikou, pretože je podľa nich najdôležitejšia z hľadiska dosiahnutia blaženosti. Preto aj Sokrates neprikazoval skúmať nič iné len *čokoľvek v dome ti dobré či zlé azda povstane tvojom*.⁹

Epikurovci začínajú filozofiu logikou. Ich výklad totiž začína tzv. kanonikou,¹⁰ totiž skúmaním vecí zjavných a nezjavných a všetkého, čo s tým súvisí. Ale aj podľa stoikov je na prvom mieste logika, druhé miesto zaujíma etika a až potom nasleduje fyzika. Najskôr vraj treba vyzbrojiť rozum, aby sa z neho stala nedobytná bašta toho, čo sa do neho dostáva. Dialektické skúmanie tak posilňuje naše uvažovanie. Na druhé miesto treba podľa stoikov zaradiť etiku zdokonaľujúcu naše mravné charaktery. Jej osvojenie je bezpečné za predpokladu, že ho sprevádza sila logickej argumentácie. Ako poslednú zavádzajú stoickí filozofi fyzikálnu teóriu: je vraj božskejšia a vyžaduje si aj hlbší vhľad.

Postupne sme teda uviedli názory jednotlivých filozofov. Podrobnejšie sa však touto otázkou nebudeme zaoberať, no tvrdíme, že ak má každá časť filozofie hľadať pravdu, predovšetkým musíme zabezpečiť istotu počiatkov a metód jej rozlišovania. Keďže logické skúmanie v našom náčrte zahrnovalo teóriu kritérií a dôkazu, práve odtiaľ sa musí naše skúmanie začínať. Zjavné veci sa zrejme samoevidentne poznávajú na základe nejakého kritéria, po nezjavných však pátrame prostredníctvom znakov a dôkazov prechodom od

---

⁸ Xenokrates (4. str. pred Kr.) bol tretím čelným predstaviteľom Akadémie po Platónovi a Speusippovi.

⁹ Ide o hexameter z Homérovej Odyssey (Homerus: *Odyssea* 4, 392), ktorý v súvislosti so Sokratom uvádza aj Diogenes Laertský (*Vitae philosophorum* 2, 21, 4).

¹⁰ *Τά κανονικά* („veci, ktoré sa týkajú pravidiel“) označuje epikurovskú logiku, či skôr epistemológiu.

vecí zjavných. Vyplýva z toho, že pre uľahčenie našej polemiky proti dogmatikom najskôr rozoberieme otázku o tom, či existuje nejaké kritérium vecí prichádzajúcich k nám spontánne cez zmysly alebo prostredníctvom rozumu. Až potom rozoberieme otázku, či existuje nejaký spôsob označovania alebo dokazovania vecí nezjavných. Lebo ak odstránime toto, nezostane nám už žiadne skúmanie o potrebe zdržania sa úsudku, lebo nebude možné nájsť nič pravdivé ani v celkom zjavnom, ani vo veciach ukrytých akoby v tieni. Začnime teda výkladom kritéria, keďže zrejme obsahuje aj všetky spôsoby pravdivého uchopovania (*katalepsis*).

Existuje kritérium pravdy?

Otázka kritéria je predmetom všeobecného sporu filozofov jednak preto, že človek je od prírody živý tvor milujúci pravdu, jednak preto, že práve kritérium rozsudzuje tie najvšeobecnejšie rozhodnutia filozofie. Bude totiž musieť nastať jedna z dvoch možností. Ak sa nenájde žiadne pravidlo rozhodovania o skutočnej existencii vecí, nevyhnutne úplne zaniká aj všetka tá veľká a vznešená pýcha dogmatikov. Ak sa však naopak ukáže, že niečo je schopné privádzať nás k pravdivému uchopovaniu pravdy, skeptici budú usvedčení z unáhlenosti a z toho, že nehanebne pohrdajú spoločným presvedčením ľudí. Bolo by naozaj veľmi biedne, keby sme dokázali s vynaložením všetkého úsilia vypátrať vonkajšie kritériá, ako sú tyče, tesárske meradlá, závažia a váhy, a opomínali by sme to, čo sa nachádza v nás samotných a čo je podľa všetkého meradlom správnosti všetkého ostatného. Keďže si náš výklad vyžaduje určitú postupnosť – veď skepsa je celostným uchopením celku – a keďže do našej rozpravy vstupujú dve časti – kritérium a pravda –, postupne vyložíme jedno i druhé. Pri prvej téme budeme postupovať výkladovým spôsobom, pričom ukážeme, v koľkých významoch sa hovorí o „kritériu“ a „pravde“ a akú majú podľa dogmatikov prirodzenosť. Pri druhej téme budeme viac naklonení pochybnostiam a zväžeme, či niečo také existuje.

O kritériu

O kritériu (musíme totiž začať od neho) sa predovšetkým vypovedá dvojakým spôsobom. V prvom význame je to niečo, na čo upriamujeme pozornosť, a preto niečo robíme, iné nie. V druhom význame ide o niečo, na čo sa zameriavame, aby sme o niečom vyhlásili, že jestvuje, o inom však, že nejestvuje, pričom o prvom povieme, že je pravdivé, o druhom, že je nepravdivé. V prvom význame sme o kritériu hovorili v našom výklade o skeptickej metóde.¹¹ Skeptický filozof – nemáme na mysli úplne nečinného a v životných činnostiach pasívneho človeka – totiž musí nevyhnutne mať nejaké kritérium voľby a odmietania, ktorým je jav, ako to dosvedčuje v hexametri aj Timón: *Jav má veľkú moc, kam príde, tam mocne si vládne*.

V druhom spomenutom význame – mám na mysli existenciu a to, o čom teraz uvažujeme – sa podľa všetkého o kritériu hovorí trojako: všeobecne, špeciálne a v najšpeciálnejšom význame. Vo všeobecnosti sa ním myslí akákoľvek miera alebo štandard uchopovania pravdy. V rámci takéhoto vymedzenia je vhodné nazývať „kritériom“ aj

¹¹ Porovnaj Sextov výklad Sextus Empiricus: *Pyrrhoniae hypotyposesis*, 1, 21 a n.; 2, 14.

riom“ aj prirodzené kritériá uchopovania pravdy, ako sú zrak, sluch a chuť. Špeciálne tu chápeme pod kritériom akúkoľvek umelú mieru alebo štandard uchopovania pravdy. V súlade s týmto poňatím by sme asi kritériom nazvali lakeť, váhy, tyč alebo tesárske meradlo – všetky sú totiž vyrobené človekom – ale už nie zrak, sluch a vôbec žiadny z ostatných spoločných zmyslových orgánov. Všetky sú totiž vytvorené prirodzeným spôsobom. V ešte špeciálnejšom význame nazývame kritériom každú mieru alebo štandard pravdivého uchopovania nezjavnej veci. V tomto zmysle kritériami už nenazývame veci týkajúce sa bežného života, ale len štandardy patriace do logiky, ktoré dogmatickí filozofi zavádzajú s cieľom odhalenia pravdy.

Keďže o kritériu sa hovorí v mnohých významoch, zasa pred nami stojí úloha preskúmať predovšetkým kritérium logické, o ktorom donekonečna hovoria všetci filozofi, a následne aj každé jedno uplatňujúce sa v živote. Aj toto logické kritérium však možno rozdeliť na tri druhy. Jedno z nich je akési kritérium v zmysle posudzujúceho subjektu, druhé v zmysle prostriedku posudzovania a tretie v zmysle použitia a uplatnenia. Prvým je napríklad človek, druhým zmyslové vnímanie a tretím spracovanie predstavy. Takto pri zisťovaní váhy ťažkých a ľahkých telies vidíme tri kritériá: vážiaceho človeka, váhu a manipuláciu s váhou. Vážiaci človek bol v prípade váženia telies kritériom v zmysle subjektu, váha kritériom v zmysle prostriedku a manipulácia s váhou v zmysle použitia. Podobne, ako sa postupuje pri vytyčovaní rovného a krivého – potrebujeme tu majstra, meradlo a jeho použitie –, aj vo filozofii na rozlíšenie pravdivého a nepravdivého potrebujeme tri spomenuté kritériá. Človek, ktorý uskutočňuje súdenie, sa tu podobá vážiacemu alebo tesárovi, zmyslové vnímanie a rozum, prostredníctvom ktorých sa deje súdenie, sú podobné váhe a meradlu a spracovanie predstavy, ktorým pristupujeme k súdeniu, zas možno prirovnať k použitiu spomenutých nástrojov.

O kritériu bolo teda potrebné predbežne povedať asi toto.

Text vznikol v rámci projektu Vzdelávacej nadácie Jána Husa s názvom *Antická filozofia štúdiom prameňov: inovácia štúdia filozofie, etiky a klasickej filológie* (CI 2005/2).

Zo starogréckeho originálu podľa kritického vydania Sextus Empiricus: *Against the Logicians*. Ed. D. P. Goold. Cambridge 1936 preložil *Andrej Kalas*.